

ISIKUANDMEID SISALDAVATE KEELEANDMETE JAGAMISEGA SEONDUV ÕIGUSLIK RAAMISTIK: TEADLASE JA TEADUSASUTUSE KOHUSTUSED NING VASTUTUS

Aleksei Kelli, Kadri Vider, Arvi Tavast,
Krišter Lindén, Paweł Kamocki, Ramūnas Birštonas,
Penny Labropoulou, Silvia Calamai, Gaabriel Tavits,
Mari Keskküla, Irene Kull, Merle Erikson,
Carri Ginter, Age Värvi, Andres Vutt

Ülevaade. Uuring keskendub isikuandmeid sisaldavate keeleandmete jagamisele, mis kujutab endast isikuandmete töötlemist. Rahvusvahelises praktikas ei ole üheselt selge, kuidas jaguneb vastutus isikuandmete töötlemise eest konkreetse teadlase ja teadusasutuse vahel. Näiteks erineb Prantsusmaa ja Saksamaa mudel Eesti, Leedu ja Soome mudelist. Omalaadset lähenemist pakub Kreeka mudel. Üldiselt vastutab isikuandmete töötlemise eest tööandja (organisatsioon ehk juriidiline isik). Samas on teadustööl oma spetsiifika, mida iseloomustab akadeemiline vabadus ja ka teadlaste mobiilsus. Olukorra muudab keerukamaks keeleandmete jagamine läbi teadusvõrgustike nagu CLARIN.

Käesolevas uuringus analüüsivad autorid kohustuste ja vastutuse jaotust teadlase ja teadusasutuse (sh teadusvõrgustike) vahel. Autorid analüüsivad samuti, kuidas peaks isikuandmete kaitse perspektiivist toimuma andmete jagamine. Oluline on selgitada, kas andmete andja ja saaja on mõlemad vastutavad töötajad (kaasvastutavad töötajad) ning kuidas jaguneb vastutus andmete jagamisel.

Analüüsi autorid on interdistsiplinaarse ja rahvusvahelise taustaga, kattes erinevaid õigusvaldkondi (andmekaitse, tööõigus, lepinguõigus) ja jurisdiktsioone (Eesti, Itaalia, Kreeka, Leedu, Prantsusmaa, Saksamaa, Soome) ning keeletehnoloogiat.*

Võtmesõnad: isikuandmed, keeleandmed, isikuandmete jagamine, vastutav ja volitatud töötaja, andmetöötlusleping, teadusasutus, teadlane, vastutus, õiguskaitsevahendid

* Artikli valmimist on toetanud ERF-i projekt 2014–2020.4.01.16-0134 "Eesti Keeleressursside Keskuse (EKRK) ühendatud sisuotsing" tegevusest "Riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri toetamine teekaardi alusel" ning Haridus ja Teadusministeeriumi keeletehnoloogia teadus- ja arendustegevuse programm "Eesti keeletehnoloogia 2018–2027" ning Erasmus+ programmi Jean Monnet' õppetooli raames.

1. Sissejuhatus

Teadustöö on reeglina kollektiivne tegevus, mille osaks on teadusandmete jagamine. Avatud teadust, mis integreerib avatud andmete poliitika, võib tänapäeval pidada ka sotsiaal- ja humanitaarteaduste valdkonna põhisuundumuseks (vt Kelli jt 2018). Keeleuuringud ei ole siin erandiks.

Avatud andmete poliitikat on kõige lihtsam ellu viia, kui puuduvad õiguslikud kitsendused. Näiteks ei ole piiranguid keeleandmete jagamisele, kui need ei sisalda kolmanda isiku intellektuaalset omandit või isikuandmeid.

Käesolev uurimus keskendub isikuandmeid sisaldavate keeleandmete jagamise temaatikale. Isikuandmete kaitse üldmääruse (IKÜM) kohaselt on isikuandmed “igasugune teave tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku (“andmesubjekti”) kohta” (art 2 p 1). Isikuandmete jagamine on isikuandmete töötlemine (IKÜM art 2 p 2), mis on allutatud isikuandmete kaitse reeglitele.

Keeleandmetes võivad isikuandmed sisalduda erineval viisil. Näiteks võidakse isikut otseselt või kaudselt identifitseerida. Isikuandmeteks on ka isiku hääl ja kujutis.

Suurema tegevusvabaduse tagamiseks on otstarbekas muuta andmed anonüümseks, sest üldmäärus ei laiene anonüümsete andmete töötlemisele (IKÜM p 26). Samas võib isikuandmete eemaldamine olla tehniliselt raskendatud (nt helifailist isiku hääle eemaldamine) või siis on andmed vajalikud teadustööks (nt kõneleja vanus, sugu jmt). Seega keskenduvad autorid keeleandmetele, mis sisaldavad isikuandmeid.

Artikli keskseks teemaks on isikuandmete kaitse nõuete järgmise eest vastutavate isikute ning nende kohustuste ja vastutuse käsitlemine keeleandmete jagamisel. Isikuandmete töötlemise põhimõtete järgimise peab reeglina tagama vastutav töötleja (IKÜM art 5 (2)). Üldmääruse kohaselt võib isikuandmete rikkumisest tulenevat kahju hüvitamist nõuda vastutavalt või volitatud töötlejalt (art 82 (1)).

Autorid keskenduvad eelkõige vastutavale töötlejale, sest volitatud töötleja täidab abistavat funktsiooni. See tuleneb ka üldmäärusest, mille kohaselt volitatud töötleja on: “füüsiline või juriidiline isik, avaliku sektori asutus, amet või muu organ, kes töötleb isikuandmeid vastutava töötleja nimel” (art 4 p 8). Vastutav töötleja on määratletud järgmiselt: “füüsiline või juriidiline isik, avaliku sektori asutus, amet või muu organ, kes üksi või koos teistega määrab kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid ja vahendid” (art 4 p 7).

Tekib küsimus, kas vastutavaks töötlejaks on teadusasustused, teadlased või siis mõlemad. Euroopa Parlamendi teadusteenistuse kohaselt peaksid teadlased ja ülikoolid eeldama, et isikuandmete töötlemine muudab neid vastutavateks töötlejateks (EPRS 2019: 34). Samas on riikide lähenemine küllalt erinev ning eksisteerib ebaselgust.

Autorid asetavad isikuandmete kaitse teema keeleuuringute konteksti ning keskenduvad järgmistele praktilistele teemadele: 1) vastutuse jaotus ja kohustused keeleandmete teaduseesmärgil jagamisel teadlase ja teadusasutuse vahel; 2) keeleandmete jagamise õiguslik alus ning andmete jagaja ning saaja kohustused ja vastutus; 3) õiguskaitsevahendid, kui keeleandmete jagamine kujutab endast isikuandmete kaitse nõuete rikkumist; 4) võimalik esialgne mudel keeleandmete jagamiseks CLARIN eeskujul.

Artikli suunitluse ja mahupiirangu tõttu ei käsitleta keeleandmete jagamist väljapoole EL-i.

Artikkel arendab edasi ja toob eesti lugejateni autorite eelneva selleteemalise uurimuse (vt Kelli jt 2020). Uuring moodustab ühe osa keeleuuringute õiguslike aspektide laiemast analüüsist. Allikateks on isikuandmete kaitse üldmäärus, sellega seonduvad õigusaktid ja -praktika, teoreetiline kirjandus ja poliitikadokumendid. Sisendit saadakse muuhulgas ka andmekaitseasutuste rühma (WP29) juhtnööridest, mis on antud andmekaitse direktiivi tõlgendamiseks ning üldmääruse kohta antud Euroopa andmekaitse nõukogu (EDPB) selgitustest. Viimane on WP29 õigusjärglane.

2. Isikuandmete kaitse tagamiseks kohustatud isikud keeleandmete jagamisel

Enne konkreetse hinnangu andmist, keda keeleandmete jagamisel võib käsitleda vastutava töötlejana, on oluline avada põhimõisted. Vastutava töötleja keskseks tunnuseks on, et ta “määrab kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid ja vahendid” (IKÜM art 4 p 7). Andmekaitseasutuste töörühma (WP29) selgituse kohaselt hõlmab töötlemise vahendite kindlaksmääramine tehnilisi ja organisatsioonilisi küsimusi, mille otsustamise saab delegerida volitatud töötlejale (nt millist riist- ja tarkvara kasutada), ning keskseid elemente, mille kindlaksmääramine kuulub üksnes vastutavale töötlejale, nagu milliseid andmeid ja kui kaua töödeldakse ning kes omab neile juurdepääsu (WP29 2010: 14).

Teadlaskogukonnale on oluline küsimus, kas isikuandmete töötlemise eest vastutavad teadlane ja/või teadusasutus, ehk kes on vastutavad töötlejad. Teadustöö on unikaalne kontekst, kuna seda määratletakse põhivabadusena. Euroopa Liidu põhiõiguste harta kohaselt: “Kunsti ja teadusuuringuid ei piirata. Akadeemilist vabadust austatakse” (art 13). Eesti Vabariigi põhiseadus sätestab sarnaselt: “Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad” (§ 38). Akadeemilise vabaduse põhimõte annab teadlastele rohkem vabadust ning muudab keerukamaks vastutuse jagunemise teadusasutusega.

Antud temaatikal on ka teine pool. Lisaks akadeemilise vabaduse kaitsele on oluline tagada ka andmesubjekti (isik, kelle isikuandmeid töödeldakse) õiguste efektiivne ja toimiv kaitse. Organisatsioonil ehk juriidilisel isikul (erinevalt indiviidist) on reeglina rohkem võimalusi tagada isikuandmete kaitse nõuete järgimine ning vajadusel ka hüvitada andmesubjektile tekitatud kahju. Andmekaitseasutuste töörühm on leidnud, et eelistatult tuleks vastutavaks töötlejaks pidada organisatsiooni ning mitte konkreetset indiviidi organisatsioonis. Üldjuhul peab organisatsioon võtma isikuandmete töötlemisest tuleneva riski, kui see seonduv tema tegevusega (WP29 2010: 15). Euroopa Komisjon (2020) selgitab, et kui organisatsioon otsustab, miks ja kuidas isikuandmeid tuleb töödelda, siis on ta vastutav töötleja. Isikuandmeid organisatsioonis töötlevad töötajad viivad ellu organisatsiooni ülesandeid. Isikuandmete kaitse käsiraamat (2018: 102) rõhutab sarnaselt, et organisatsioon (mitte konkreetsed töötajad) on vastutav töötleja. Andmekaitseasutuste töörühma seisukoha kohaselt “vastutavat ja volitatud töötlejat ning nende personali käsitletakse ‘isikuandmete töötlemise siseringina’” WP29 (2010: 6). Isikuandmete kaitse

üldmääruse selgitamisel on Euroopa andmekaitseenõukogu samuti leidnud, et vastutavaks töötlejaks on “organisatsioon, mitte inividid organisatsioonis (tegevjuht, töötaja, juhatuse liige)” (EDPB 2020: 3).

Eeltoodud lähenemine on kooskõlas tööõigusega. Teadustöö tegemine teadusasutuse juhtimisel ja kontrolli all on teadlase ja teadusasutuse vahel sõlmitava töölepingu kohaselt teadlase üks peamisi ülesandeid. Ka tööõiguslasel teaduskirjanduse ja kohtupraktika kohaselt on töötaja üheks tunnuseks, et ta kuulub tööandja juures töötavate isikute koosseisu (vt ka ILO S 198 art 13 (a)). Kuna töötaja on palgatud ning ta tegutseb tööandja majandusliku tegevuse kontekstis (Risak, Dullinger 2018, C-22/98 punkt 26, C-66/85, C-256/01), määrab üldises plaanis tööandja, kuidas, millal ja kus töötaja tööd tegema peab (Erikson, Rosin 2018: 29 jj). Seega, kuigi teadlane on teadustöö läbiviimisel vaba, koordineerib tema tööd teadusasutus.

Teadusasutus vastutava töötlejana peab rakendama asjakohaseid tehnilisi ja organisatsioonilisi meetmeid (sh andmekaitsepoliitika), et tagada isikuandmete kaitse (IKÜM art 24 (1)) ja pidada arvestust töötlemistoimingute üle (IKÜM art 30). Kui töötaja ei pea kinni ülikoolis kehtivatest isikuandmete kaitset puudutavatest reeglitest, on tegemist töökohustuse rikkumisega, mille eest võib töötajale teha hoiatuse või raskema rikkumise korral töölepingu üles öelda. Kui aga isikuandmete töötlemise kohta antud juhiste eiramise tõttu on andmesubjekt ülikooli vastu esitanud kahjunõude, saab ülikool kahju hüvitamise korral töötajalt kahjuhüvitise sisse nõuda. Erandlikel juhtudel võib töötaja vastutada andmesubjekti ees kui vastutav töötleja. Sellele võimalusele on tähelepanu juhtinud ka WP29: “Kui ettevõttes või riigiasutuses töötav füüsiline isik kasutab andmeid isiklikel eesmärkidel, mis jäävad ettevõtte tegevusalast väljapoole, käsitletakse asjaomast isikut *de facto* vastutava töötlejana ja ta kannab sellekohast vastutust” (WP29 2010: 17). Seega ei ole andmekaitse nõuete täitmine mitte ainult tööandja, vaid samuti ka töötaja kohustus.

Praktilise probleemina on tõusetunud küsimus sellest, kuidas peaks toimuma asutusesisene keeleandmete jagamine (nt ülikooli erinevate instituutide vahel). Kuna teadusasutuse erinevad struktuuriüksused ei saa omavahel lepinguid sõlmida (tegemist on ühe juriidilise isikuga), tuleks andmete töötlemisega seotud teadlaste töölepingutes ette näha täpsustatud kohustused, mis hõlmaks ka nn jagatud andmete töötlemist.

3. Eri riikide lähenemine vastutava isiku määramisel teadusasutuse ja teadlase vahel

Alljärgnevalt esitatakse erinevate Euroopa riikide lähenemised. Tulenevalt mahu- piirangust tuginetakse väiksemate riikide puhul, nagu Eesti ja Leedu, Tartu ja Vilniuse Ülikoolide näidetele. Ka suuremate riikide puhul ei uurita kõiki ülikoole. Täiendavate ülikoolide käsitlemisel mingit erisust ei oleks samas olnud. Riikide käsitlemisel lähtutakse tähestikulisest järjekorrast

3.1. Eesti

Teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse kohaselt on teadusasutus juriidiline isik või asutus, mille põhitegevus on alusuuringute, rakendusuuringute või arendustegevuse või mitme nimetatud tegevuse läbiviimine (§ 3 (1) p 1). Eesti avalik-õiguslike ülikoolide tegevust reguleerivad neile spetsiifiliselt kehtestatud eriseadused. Käesolevas alapunktis tuginevad autorid Tartu Ülikooli (TÜ) näitele teadlase ja teadusasutuse kohustuste selgitamisel.

Tartu Ülikooli seaduse kohaselt on TÜ avalik-õiguslik juriidiline isik (§ 2 (2)). Vaatamata akadeemilisele vabadusele puudub akadeemilistel töötajatel eristaatus. Kõrgharidusseaduse kohaselt reguleeritakse akadeemiliste töötajate töösuhteid töölepinguga (§ 34). Seega saab teadusasutuse ja teadlase vastutuse jaotuse osas seoses teadustöö eesmärgil toimuva isikuandmete töötlemisega tugineda isikuandmete kaitse üldisele lähenemisele, mille kohaselt on vastutav tööandja.

Kui käsundus- või töövõtulepingu alusel või üliõpilasena teadustöö tegemisel täidab teadusasutus funktsioone, mis on omased vastutavale töötajale, vastutab isikuandmete töötlemise eest teadusasutus. Arvestades teadustöö spetsiifikat ja teadlase akadeemilist vabadust võib mõnikord käsundus- või töövõtulepingu alusel tegutseva teadlase või üliõpilase ning teadusasutuse puhul olla tegemist ka kaasvastutavate töötajatega.

Võib eeldada, et sellest lähenemisest on lähtunud ka TÜ. Eesmärgiga tagada IKÜM-i täitmine on TÜ kehtestanud andmekaitsetingimused, mis reguleerivad üliõpilaste, töötajate, täiendõppijate jne isikuandmete töötlemist. TÜ-s töötab eraldi ka andmekaitse spetsialist, mis viitab TÜ kui vastutava töötaja staatusele. TÜ on avaldanud ka infomaterjali isikuandmete töötlemisest teadusuuringutes (Tartu Ülikool 2020). Isikuandmete töötlemise kontroll on allutatud TÜ-le ka läbi eetikakomitee süsteemi. Eetikakomitee nõue tuleneb isikuandmete kaitse seadusest, mille kohaselt eriliiki isikuandmete (vt IKÜM art 9 (1)) teaduseesmärgil töötlemisel on vajalik eetikakomitee eelnev kontroll (§ 6 (4)).

Kokkuvõtteks saab asuda seisukohale, et isikuandmete teaduseesmärgil töötlemise eest vastutab ülikool. Seejuures on oluline, et ülikool oleks täitnud kõik oma kohustused (kehtestanud ning tutvustanud juhiseid jne). Teadlane vastutab isikuandmete töötlemise rikkumise eest ülikooli ees töölepingu alusel.

3.2. Itaalia

Itaalia ülikoolid on avalikud või eraõiguslikud asutused. Vastavalt Itaalia Vabariigi põhiseadusele (art 33) toimib iga ülikool sõltumatuse ja vastutuse põhimõtete järgi. Itaalia riiklikud ülikoolid on Itaalia ülikooliministeeriumi järelevalve all. Ülikooli iseseisvus väljendub tegutsemises oma pädevate organite (teaduskondade) kaudu. Ülikooli autonoomia tõttu peetakse avalik-õiguslikus ülikoolis töötavaid teadlasi ja professoreid töötajateks, mitte riigiteenistujaks.

Kui ülikooli töötaja (teadur, professor, ajutine teadustöötaja) kogub isikuandmeid sisaldavat uurimismaterjali, võtab vastutava töötaja staatuse tema ülikool (juriidiline isik). Üksik teadlane määratakse töötlemiseks autoriseeritud isikuks vastavalt kehtivate seaduste nõuetele.

Itaalia Vabariigi isikuandmete kaitse koodeks sätestab järgmised põhimõtted (§ 2-0).

1. Vastutav töötaja või volitatud töötaja võib oma vastutusel ja vastava organisatsiooni raames ette näha, et isikuandmete töötlemisega seotud konkreetset ülesanded ja funktsioonid antakse vastutava töötaja või volitatud töötaja alluvuses tegutsevatele selgesõnaliselt määratud füüsilistele isikutele.
2. Vastutav töötaja või volitatud töötaja kehtestab kõige sobivama korra, mis võimaldab nende alluvuses tegutsevatel isikutel isikuandmeid töödelda.

2017. aastal tutvustas Itaalia ülikoolide üldjuhtide liit (Convegno dei Direttori generali delle Amministrazioni Universitarie, CoDAU) isikuandmete töötlemise juhiseid (CoDAU suunised). Samal ajal valmistas Itaalia ülikoolide rektorite liit (CRUI) ette Itaalia ülikoolide sisemise määruse eelnõu (CRUI regulatsioonid), mida ajakohastati viimati 2019. aasta jaanuaris. Mitmed ülikoolid, alates CRUI regulatsioonidest, avaldasid oma isikuandmete töötlemise protseduurireeglid (nt Torino Ülikool, Modena ja Reggio Emilia Ülikool, Bari Ülikool).

3.3. Kreeka

Kreekas tehakse teadusuuringuid ülikoolides ja konkreetsetes uurimisinstituutides, mis on avalik-õiguslikud või eraõiguslikud juriidilised isikud, järelevalvet korraldab teaduse ja tehnoloogia peasekretariaat (Haridusministeerium). Vastava personali töösuhted on reguleeritud kahes erinevas õigusaktis (SOQI (ptk F) ja RTDI (art 18)), kuid need järgivad paralleelset struktuuri ja protseduuri. Uuringute teostamise tingimused on sätestatud teaduse, tehnoloogiaarenduse ja innovatsiooni seaduses (RTDI).

Teadusuuringute läbiviimisel tuleb lisaks üldmäärusele lähtuda seadusest 4521/2018 (UWA seadus). Seaduse E-peatükk ("Teaduseetika komiteed") näeb ette teaduseetika komitee loomise kõigis ülikoolides ja uurimisinstituutides. Paragrahvi 2 kohaselt on teaduseetika komiteede üheks eesmärgiks "kontrol-lida, kas uurimisprojekt viiakse läbi, austades inimväärikust, [---] nende eraelu ja isikuandmeid [---]". Enne inimestega seotud teadusuuringute algust peavad teaduskoordinaatorid esitama komiteele taotluse, mis "sisaldab küsimustikku ja lühiaruande projekti adekvaatsuse ja vastavuse kohta kehtivale seadusele". Täiendavad taotlus- ja hindamismenetluse kirjeldused ning nõutavad dokumendid on esitatud iga instituudi komitee põhimõtete ja tegevuse määru-ses.

Erinevate teaduseetikakomiteede regulatsioonide esialgne uuring (AUTH, AUEB, FORTH, UoC, UoM, UoP, UoPa, UoT, UWA, NCSR) näitab, et neis järgitakse sama poliitikat: instituuti nimetatakse "isikuandmete töötlemise eest vastutavaks üksuseks" (vastutav töötaja), kuid teaduslikud koordinaatorid ja kõik isikuandmete töötlemisega seotud teadlased on töötlemise eest samuti vastutavad (kaasvastutavad töötlejad). Nad peavad veenduma, et järgitakse üldmäärust ja kaitsma kindlate meetmete abil isikuandmeid kogu töötlemise vältel (nt hankima andmesubjektide nõusoleku, kasutama avaldatud andmete jaoks pseudo- ja anonüümsust jne). Selle kohustuse täitmata jätmine võib kaasa tuua järeلمid, nagu näiteks projekti

lõpetamine, kahjude hüvitamine, mõjutatud subjektide tasustamine ja isegi ametist vabastamine.

Üldiselt on teadlased nende määrustega seotud ametialase kuuluvuse tõttu. Samuti peavad teaduskoordinaatorid allkirjastama vormi, milles kinnitatakse, et nad on teadlikud instituudi eetikakoodeksist ning nad järgivad seda ning taotluses kirjeldatud projekti ei muudeta. Kui muudatused on vajalikud, siis tuleb taotlus uuesti esitada. Projekti lepinguga kaasatud isikud peavad allkirjastama täiendava isikuandmete töötlemise tingimused.

Teaduseetika komiteed osutavad teadlastele vajadusel abi ja annavad juhiseid (sh loovad kasutusvalmis malle ja vorme).

3.4. Leedu

Isikuandmete teaduseesmärgil töötlemisega seonduva vastutuse jaotus ei ole ka Leedus üheselt selge. Näitena saab tugineda Vilniuse Ülikoolile, mis on võtnud 2018. aastal vastu protseduuri kirjelduse isikuandmete töötlemiseks Vilniuse Ülikoolis (Vilniuse Ülikool 2018). Protseduur ei reguleeri küsimust, kuivõrd vastutava töötaja staatus jaguneb teadlase ja ülikooli vahel. See küsimus ei ole lahendatud ka õiguspraktikas või doktriinis.

Teadlaste positsioon Leedu ülikoolides erineb Saksamaa lähenemisest. Neil ei ole eristaatust ning suhetes teadusasutusega käsitletakse teadlasi töötajatena. Isikuandmete kaitse üldisest lähenemisest lähtuvalt ei peeta töötajaid tavapäraselt vastutavaks töötlejaks (Käsiraamat 2018: 102).

Toodud järeldust toetab omakorda protseduuri artikkel 4, mis sätestab, et ülikool on vastutav töötaja kõigi andmete osas, mida kogutakse nii ülikooli tegevuse kui ka juhtimisprotsessi käigus. Samuti andmete osas, mis antakse üle andmesubjektide või kolmandate isikute poolt. Antud sätet selgitab täiendavalt protseduuri artikkel 2, mis ütleb, et protseduur on kohustuslik vastutavale töötajale ehk siis Vilniuse Ülikoolile ja kõigile tema töötajale, kes töötlevad isikuandmeid või saavad neist teadlikuks oma töö käigus (Vilniuse Ülikool 2018).

Seega, kui teadlased täidavad oma akadeemilisi töökohustusi, mis tulenevad nende töölepingust, ametikoha kirjeldusest või teadusprojektide tingimustest, siis ei saa neid pidada vastutavaks töötlejaks, vaid vastutava töötaja (ülikool) töötajateks. Teadlastel on küll oma teadustöö korraldamise osas akadeemiline vabadus, kuid teadustöö üldise kohustuse kehtestab ülikool. Kui teadlane sõlmib töölepingu ning asub teatud positsioonile ülikoolis, siis tegutseb ta ülikooli nimel.

Juhul kui teadlane tegutseb väljaspool oma töösuhet ning seab iseseisvalt oma teadustöö eesmärgid ja vahendid nende elluviimiseks, siis tuleks teda lugeda vastutavaks töötlejaks.

3.5. Prantsusmaa ja Saksamaa

Prantsusmaal ja Saksamaal ei ole teadlased ülikooli töötajad, vaid riigiteenistujad (pr *fonctionnaires*, sks *Beamten*), kes määratakse ametisse eluaegselt ning nad on sõltumatud oma tegevuse elluviimisel (sarnased kohtunikele). Mõlemas riigis nähakse antud staatust teadustöö vabaduse põhigarantiina.

Teadustöö sõltumatuse põhimõttest lähtudes kuulub Saksamaal ja Prantsusmaal teadustöötajate loodud teoste autoriõigus töötajatele, mitte teadusasutusele.¹

Professori privileegi põhimõtte taustal on keeruline argumenteerida, et teadlase töö tulemused kuuluvad temale (ise otsustavad, mida sellega teha), kuid samas on isikuandmete töötlemise eest vastutav teadusasutus. Arvestades kirjeldatud lähenemist, on Prantsusmaa Rahvuslik Teadustöö Keskus (Centre national de la recherche scientifique, CNRS) oma juhtnõõrides isikuandmete töötlemisest teadustöö eesmärgil (CNRS juhtnõör 2019: 12) määratlenud vastutava töötlejana üksuse juhi (indiviidi, mitte institutsiooni). Üksuse juht nimetab CNRS-i andmekaitseametniku (ingl *Data protection officer*, DPO) kui “enda” DPO. Selline lähenemine on kooskõlas IKÜM art 37 (2), mille kohaselt “[k]ontsern võib määrata ühe andmekaitseametniku tingimusel, et andmekaitseametnik on hõlpsasti kättesaadav kõikidest tegevuskohtadest”. DPO peaks olema nõuetekohaselt ja õigeaegselt kaasatud kõikidesse isikuandmete kaitsega seotud küsimustesse (IKÜM art 38 (1)). Omades ühte DPO-d kogu institutsiooni jaoks, on huvitav viis loomaks alt üles isikuandmete töötlemise standardiseerimist. Vastutus *stricto sensu* on detsentraliseeritud, sest DPO ei ole personaalselt andmetöötuse eest vastutav. Vastutuse põhimõttest tulenevalt on vastutavaks isikuks vastutav töötleja (IKÜM art 5 (2)).

CNRS-i lähenemist ei järgi kõik Prantsusmaa teadusasutused. Pariisi regiooni mitmete teadusinstituutide ühised juhtnõõrid ütlevad selgelt, et teadlane on vastutav töötleja juhul, kui ta määrab kindlaks töötlemise eesmärgid ja vahendid (Prantsuse ülikooli juhtnõõrid 2019: 9).

Saksamaal ei ole olukord vähem keeruline. Kölni Ülikool tunnistab avalikult oma veebilehel kahe vastandliku seisukoha olemasolu seoses vastutusega isikuandmete töötlemisel (vastutab ülikool vs. vastutab teadlane). Ülikool kaldub toetama viimast seisukohta (Kölni Ülikool 2020 p 3). Saksamaa juhtiv andmekaitse valdkonna teadlane oma Frankfurter Allgemeine Zeitung'is avaldatud artiklis asub seisukohale (teadustöö vabaduse põhimõttest lähtudes), et andmetöötuse eest üksnes teadusasutusele vastutuse panemine ei ole põhjendatud. Vastutus peaks jagunema teadusasutuse ja teadlase vahel, kes oleksid kaasvastutavad töötlejad (Schwartmann 2019).

Antud lähenemine eeldab, et teadusasutus peaks sõlmima teadlastega lepingud, milles määratakse kindlaks kohustused ja vastutus seoses IKÜM-ist tulenevate kohustuste järgimisega (IKÜM art 26). Samas ei pea kohustused ja vastutus võrdselt jagunema.

3.6. Soome

Soome ülikoolid on avalik-õiguslikud juriidilised isikud alates 2009. aastast. Sellest ajast muutusid kõik teadlased (sh professorid) töötajateks. Ülikool võib akadeemilise töötajaga töölepingu lõpetada, kui vastava valdkonna järgi puudub vajadus. Näiteks siis, kui ei ole piisavalt üliõpilasi või ülikool soovib muuta oma profiili selliselt, et vähendab mingit valdkonda.

Soome ülikoolide seaduse kohaselt on ülikoolide missioon “edendada nii sõltumatut akadeemilist teadustööd kui ka akadeemilist ja kunstilist haridust, pakkuda

¹ Olukord patentidega on erinev. Näiteks Saksamaal tühistati professori privileeg 2002 ning teadlaste loodud patentsed leiutised kuuluvad nüüd teadusasutustele (professori privileege kohta vt Kelli jt 2014). Võttes arvesse, et keeletehnoloogia patendid on küllalt erandlikud, siis me usume, et antud kontekstis on analoogia autoriõigusega kohasem.

teaduspõhist kõrgharidust ja harida üliõpilasi oma riiki ja inimkonda laiemalt teenida.” (§ 2 (1)). Ülikoolide missiooniks on avalikes huvides viia läbi õpet ja teha teadust, mida finantseeritakse valitsusega peetavate iga-aastaste läbirääkimiste ja väliste vahendite kaudu. Vaatamata akadeemilisele vabadusele on teadlased teadusasutuse töötajad, kes tegutsevad organisatsiooni nimel. Teadlased ei ole personaalselt vastutavad, kui nad järgivad teadusasutuse regulatsioone. Soome ülikoolide seaduses sätestatakse samuti, et kuigi ülikoolides on teadus-, kunsti- ja õpetamisvabadus, peavad õpetajad järgima hariduse ja õpetamise korra kohta välja antud regulatsioone (§ 6 (1)).

Isegi kui teadlane määrab iseseisvalt teadustöö eesmärgi ning isikuandmete töötlemise vahendid, siis kontrollib ülikool jätkuvalt seda tegevust oma organisatsioonisiseste regulatsioonidega (nt nendega, mis puudutavad isikuandmete kaitset). Seetõttu on ülikool isikuandmete teadustöö eesmärgil töötlemise juhul vastutav töötaja. Samas võib teadlane olla kaasvastutav töötaja. Probleemsemad juhtumid seonduvad grante täitvate teadlastega, kellel puudub formaalne töösuhe teadusasutusega. Sellised isikud võivad sõlmida teadusasutusega lepingu soodustingimustel teadustaristu kasutamiseks. Juhul kui isikuandmeid kogutakse teadustöö eesmärgil ning teadusasutus on nõustunud antud protsessi toetama, muutub teadusasutus kaasvastutavaks töötlejaks.

Paljud Soome ülikoolid aitavad oma teadlasi tegevusjuhistega, mis selgitavad, kuidas koostada privaatsusteatis ja dokumenteerida isikuandmete töötlemist teadustöö eesmärgil (vt Helsinki, Jyväskylä, Aalto ülikoolides).

4. Keeleandmete jagamise tingimused ning isikuandmete töötlejate suhted

Keeleandmete jagamine on osa keeleteaduslikust uurimistööst. Teadustöö eesmärgil isikuandmete töötlemise teematikat keeleandmete kontekstis on autorid eelnevalt käsitlenud (vt Lindén jt 2020, Kelli jt 2019, Klavan jt 2018), mistõttu käesolevas artiklis käsitletakse eelkõige keeleandmete jagamisega seonduvat ning seotud isikute omavahelisi suhteid ja suhteid andmesubjektiga.

Keeleandmete jagamine kujutab endast isikuandmete töötlemist, mis eeldab õigusliku aluse olemasolu. Võimalikuks õiguslikuks aluseks saab olla andmesubjekti nõusolek, avalik huvi või õigustatud huvi (IKÜM art 6(1)(a), (e), (f)).

Keeleteadlase jaoks on kahtlemata oluliseks teemaks, millisel õiguslikul alusel peaks isikuandmete töötlemine toimuma. Andmesubjekti nõusolek peaks ideaalis tagama kõige enam tema õiguste kaitse. Nõusoleku saamine ei pruugi alati võimalik olla (nt keeleandmed on kogutud ammu ja kontaktandmed puuduvad).

Kuna üldmäärus ei ütle, et üks õiguslik alus (nt nõusolek) oleks teiste suhtes prioriteetsem, siis saab keeleandmete jagamisel tugineda ka avalikule või õigustatud huvile. Sõltumata töötlemise õiguslikust alusest tuleb järgida teisi üldmääruse nõudeid (nt tehniliste ja organisatsiooniliste meetmete rakendamine andmesubjekti õiguste kaitseks).

Keeleandmete jagamisel on oluline teha see andmesubjektile teatavaks (vt IKÜM art 13, 14). See ei tähenda tingimata otsest kontakteerumist, vaid võib seisneda ka sellekohase info avaldamises veebis. Siinkohal tekib muidugi küsimus, kes seda peab tegema (andmete jagaja või andmete saaja).

Keskseks küsimuseks isikuandmete jagamisel on see, mil määral saavad keeleandmete jagaja ja saaja kujundada üldmäärusest tulenevate kohustuste sisu. Andmekaitseasutuste töörihm on seisukohal, et vastutava töötleva staatus tuleneb faktilistest asjaoludest, kus isik on otsustanud isikuandmeid töödelda enda seatud eesmärkidel (WP29 2010: 8). Isegi kui organisatsioon esitleb ennast volitatud töötlevana, võib teda vastavalt asjaoludele pidada vastutavaks töötlevaks (WP29 2006: 11). Määrava tähtsusega on tegelik olukord, mitte lepingus kirjapandu. Vastutav töötleva on ikkagi see, kes faktiliselt määrab kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid. Teaduseesmärgil keeleandmestiku jagamisel võib eeldada, et vastutavaks töötlevaks on nii keeleandmete jagaja kui ka saaja. Sõltuvalt olukorrast, saab asuda seisukohale, et mõlemad osapooled (andmete jagaja ja saaja) on üksteisest sõltumatud vastutavad töötlevad, kaasvastutavad töötlevad või on üks volitatud töötleva.

Üldmäärus ei näe ette kaasvastutavatele töötlevatele kohustust sõlmida omavahel kirjalik isikuandmete töötlemise leping. Kahe või enama vastutava töötleva sisesuhte reguleerimiseks piisab, kui eksisteerib läbipaistev kokkulepe kaasvastutavate töötlevate vahel ning selle kokkuleppe olemus peab olema andmesubjektidele kättesaadav (IKÜM art 26 (1),(2)). WP29 (2010: 24) kohaselt eksisteerib kaasvastutavatel töötlevatel teatud paindlikus kohustuste jagamisel. Oluline on, et tagataks isikuandmete töötlemise nõuete täitmine.

Töötleva kohustused peavad olema tegelikule andmetöötlemisele vastavalt selgelt sõnastatud ning kokkulepe peab kajastama vastavate kaasvastutavate töötlevate rolle ja suhteid nagu andmesubjektidelgi (IKÜM art 26 (2)). Vastasel juhul, nagu viidatud WP29-s (2010: 24), peetakse töötlust "ebaseaduslikuks tänu läbipaistvuse puudumisele ning ausa töötlemise põhimõtete vastaseks."

Keeleandmete omanik võib kasutada kolmanda isiku selgelt piiritletud abi keeleandmete töötlemisel (nt andmete struktureerimisel). Nimetatud kolmanda isiku näol on tegemist volitatud töötlevaga. Vastutava ja volitatud töötleva suhte alla paigutub ka olukord, kui sõltumatu teadlane või organisatsioon hoiustab ja teeb kindlatel tingimustel kättesaadavaks isikuandmeid sisaldavad keeleandmed CLARIN-i partneri juures. Kui CLARIN-i liige teeb ise keeleandmed kättesaadavaks, siis tuleb ta lugeda vastutavaks töötlevaks.

Juhul kui tegemist on eelnevas näites toodud vastutava ja volitatud töötleva vahelise suhtega, tohib vastavalt IKÜM-i sätestatule volitatud töötleva andmeid töödelda üksnes omavahel sõlmitud lepingu alusel (art 28 (3)). Selline leping peab olema sõlmitud kirjalikult, sealhulgas elektroonilisel kujul (IKÜM art 28(9)).

IKÜM ei määra sõnaselgelt, kelle kohustuseks on tagada, et isikuandmete töötlemise leping saaks nõuetekohaselt sõlmitud. Üldmääruse nõudeid rikutakse, kui andmetöötlust alustatakse ilma siduva kirjaliku lepinguta ja ei suudeta tõendada dokumenteeritud juhiste olemasolu (IKÜM art 28(3)). Sellisel juhul võidakse volitatud töötleva lugeda sellise töötlemise suhtes vastutavaks töötlevaks ning talle laienevad ka vastutava töötleva kohustused ja kõrgendatud vastutus (IKÜM art 28(10)). Muul juhul vastutab volitatud töötleva töötlemise käigus tekitatud kahju eest andmesubjekti ees ainult siis, kui ta ei ole täitnud üldmääruse nõudeid, mis on suunatud konkreetselt volitatud töötlevatele, või kui ta pole järginud vastutava töötleva seaduslikke juhiseid või on tegutsenud nende vastaselt (art 82 (2)).

Isikuandmete töötlemise leping võib olla sõlmitud poolte vahel eraldi läbi räägitud tingimustel kui ka põhineda eelnevalt välja töötatud tüüptingimustel.

Tüüptingimuste kasutamine isikuandmete töötlemise lepingutes on praktikas kõige levinum viis põhjusel, kuna osapooli on palju ning üldjuhul on tegemist suhteliselt standardsete andmetöötlustoimingutega. Keeleandmete jagamisel on samuti kõige mõistlikum kasutada eelnevalt välja töötatud tüüptingimustel põhinevat isikuandmete töötlemise lepingut, standardiseerides andmete jagamise protseduuridele kohaldatavaid nõudeid.

5. Õiguskaitsevahendid isikuandmete kaitse nõuete rikkumise korral

Andmesubjektil on üldmääruse alusel õigus nõuda näiteks ebaõigete isikuandmete parandamist või mittetäielike andmete täiendamist (art 16) ning andmete kustutamist (nn õigus olla unustatud, art 17). Teaduslikel eesmärkidel töödeldavate isikuandmete puhul on selline nõue siiski välistatud juhul, kui andmete kustutamine muudaks teadusliku eesmärgi saavutamise võimatuks või häiriks seda suurel määral.

Lisaks eelpoolnimetatud võimalustele oma õigusi kaitsta, näeb IKÜM ette ka õiguse nõuda kahju hüvitamist. Kahju võib tekkida kontrolli kaotamisest oma isikuandmete üle või õiguste piiramisest, diskrimineerimisest, identiteedivargusest või pettusest, pseudonümiseerimise loata tühistamisest, maine kahjustamisest, ametisaladusega kaitstud andmete konfidentsiaalsuse kaotamisest või muul viisil (IKÜM p 85).

Üldmääruse kohaselt on igal isikul, kes on kandnud määruse rikkumise tulemusel materiaalselt või mittemateriaalselt kahju, õigus saada vastutavalt töötlejalt või volitatud töötlejalt hüvitist tekitatud kahju eest (art 82 (1)). Hüvitisnõude võib esitada andmesubjekt, kellele on tekitatud kahju. Õigusteadlased ei ole päris ühel nõul küsimuses, kas nõude esitamiseks õigustatud isikute ring on laiem. Näiteks pooldavad mõned autorid võimalust, et kahju hüvitamise nõude saavad esitada ka andmesubjekti perekonnaliikmed (Wybitul jt 2018: 113–114) või pärijad (Cordeiro 2019: 496). Sellele küsimusele peab vastuse andma tulevane kohtupraktika.

Näiteks juhul, kui teadlased on teadustöö eesmärgil andmete töötlemisel rikkunud IKÜM-i nõudeid, võib andmesubjekt esitada kahju hüvitamise nõude ülikooli, mitte aga konkreetsete töötajate vastu, kes andmeid töötlevad.

Kui nõue on esitatud ülikooli kui vastutava töötleja vastu ja see on kahju hüvitatanud, võib ülikool esitada nõude selle kaasvastutava töötleja või volitatud töötleja vastu osas, millises, vastutab konkreetne andmete töötlemise nõudeid rikkunud volitatud või kaasvastutav töötleja (IKÜM art 82(5)). Kui volitatud töötleja on kasutanud oma kohustuste täitmiseks teisi töötlejaid, jääb ta järgi ise vastutama andmete töötlemisse kaasatud töötlejate eest (IKÜM art 28 (4), vt ka Van Alsenoy 2016: 286).

Kahju hüvitamise nõude esitamise eelduseks on peamiselt üldmäärusest või isikuandmete kaitse seadusest tulenevate kohustuste rikkumine. Rikkumise tuvastamiseks tuleb hinnata kohustuse olemust, st kas andmetöötleja on kohustatud saavutama teatud tulemuse või ainult tegema kõik võimaliku, et tulemus saabuks.

Üldmääruses on vastutavale töötlejale pandud valdavalt kohustused, mis oma olemuselt on suunatud kõik mõistlikult võimaliku tegemisele. Näiteks peab

isikuandmete kustutamise kohustuse täitmisel kasutama kättesaadavat tehnoloogiat ja võtma tarvitusele rakendamise kulusid arvestades mõistlikud abinõud (IKÜM art 17 (2)). Andmete töötlemise turvalisuse tagamisel peavad vastutav töötleja ja volitatud töötleja rakendama ohule vastava turvalisuse taseme tagamiseks asjakohaseid tehnilisi ja korralduslikke meetmeid (IKMÜ art 32).

Tulemusele on suunatud ainult mõned üksikud üldmäärusest tulenevad kohustused. Sellised on näiteks kohustus esitada andmesubjektile teavet isikuandmete töötlemise eesmärgi muutumise kohta (art 13 (3)) ning kohustus andmesubjekti nõudmisel isikuandmed kustutada (art 17).

Andmesubjekt, kes leiab, et talle on andmete töötlemisega kahju tekitatud, peab tõendama, et tema andmeid on töödeldud ja et töötlemise tulemusel tekkis tal kahju (Van Alsenoy 2016: 283, Paal 2020: 6). Isikuandmete töötlemise nõuete täitmist peab tõendama vastutav töötleja (IKMÜ art 5 (2)).

Vastutav töötleja ei või tugineda vastutusest vabanemiseks asjaolule, et andmete töötlemise nõudeid rikkus volitatud töötleja. Kui vastutav töötleja on andmesubjektile tekitatud kahju hüvitanud, võib omakorda nõuda tema poolt hüvitatu tagasi kaasvastutavalt töötlejalt või volitatud töötlejalt osas, mis vastab nende rikkumiste tõttu tekkinud osale kahjust (IKÜM art 82 (5)). Seega on vastutava töötleja jaoks oluline lepingus kokku leppida kõigi nendega, kellele ta andmeid jagab selles, kuidas jagatakse omavahel vastutus andmesubjekti poolt kahju hüvitamise nõude esitamisel (Van Alsenoy 2016: 285).

Vastutav või volitatud töötleja, kelle vastu kahju hüvitamise nõue on esitatud, vabaneb hüvitise tasumise kohustusest vaid juhul, kui ta suudab tõendada, et ei ole mingil viisil vastutav kahju põhjustanud sündmuse eest (IKÜM art 82 (3)). See tähendab, et vastutus ei sõltu andmetöötleja süüst kohustuste rikkumisel (Van Alsenoy 2016: 288). Vastutusest vabanemiseks peab andmetöötleja tõendama, et esinesid asjaolud, mille eest ta mingil viisil ei vastuta või et tegemist ei olnud riisiko realiseerumisega, mida andmetöötleja kannab (Van Alsenoy 2016: 276). Kokkuvõttes on vastutava töötleja vastutus range, st üldjuhul piisab vastutuse tekkimiseks, kui andmete töötleja ei suuda tõendada, et andmetöötlemise nõudeid ei ole rikutud (Strugala 2020: 77, Sein jt 2018: 109).

Hüvitamisele kuulub nii varaline kui mittevaraline kahju. Varalise kahjuna võiksid kõne alla tulla eeskätt erinevad andmesubjekti kulutused, näiteks kulutused õigusabile. Lisaks viidatakse õiguskirjanduses ka rikkuja kohustusele hüvitada saamata jäänud tulu, mis on andmesubjektile tekkinud näiteks selle tõttu, et teatavate andmete avalikuks saamise tõttu lõpetatakse tema tööleping või keeldutakse töölepingu sõlmimisest, või rakendavad finantsasutused tema suhtes rangemaid lepingutingimusi (Cordeiro 2019: 495). Üldmäärus ei reguleeri seda, kuidas kindlaks teha mittevaralise kahju olemasolu või määratleda mittevaralise kahju suurust, seetõttu tuleb neis küsimustes kohaldada riigisisest õigust (Sein jt 2018: 111). Mittevaralise kahjuna mõistetakse füüsilist ja hingelist valu ning kannatusi (VÕS § 128 (5)) ning kohtul on võimalik välja mõista hüvitis, mille suurus võiks mõjutada rikkujat oma käitumist edaspidi muutma (VÕS § 134 (5), (6)). Õiguskirjanduse kohaselt ei kaasne iga andmetöötlemise nõuete rikkumisega tingimata mittevaraline kahju. Näiteks võib selle olemasolu kahelda juhul, kui andmete töötleja ei informeerinud andmesubjekti isikuandmete töötlemise eesmärgist või sellest, milliseid andmeid on tema kohta kogutud piisavalt (Sein jt 2018: 112).

Lisaks kahju hüvitamise nõude esitamisele saab andmesubjekt nõuda ka kahju tekitava tegevuse lõpetamist ja sellest tulevikus hoidumist (VÕS § 1055). Näiteks on Eesti kohtupraktikas rahuldatud nõue esitada teabeotsingusüsteemidele Google, AltaVista ja Yahoo taotlus au teotavate ebaõigete isikuandmete avaldamise lõpetamiseks, et lõpetada isiku mainet kahjustav olukord (Riigikohus 2010 punkt 11).

6. Andmete jagamine CLARIN-i teadusvõrgustikus

Keeleandmete jagamisel CLARIN-i teadusvõrgustikus saab eristada kahte olukorda: 1) CLARIN-isse mittekuuluv isik deponeerib oma teadustöös kogutud keeleandmed CLARIN-i liikme juures; 2) CLARIN-i liige teeb ise keeleandmed kättesaadavaks.

Esimene stsenaarium eeldab deponeerimislepingu sõlmimist hoiuleandja ja CLARIN-i liikme (nt Tartu Ülikool) vahel. Hoiuleandja määrab kindlaks keeleandmetele juurdepääsu ja kasutustingimused. Sellest tuleneb, et hoiuleandja on vastutav töötleja IKÜM-i tähenduses. CLARIN-i liige toimib volitatud töötlejana, sest ta töötleb isikuandmeid (teeb neid kindlatel tingimustel kättesaadavaks) vastutava töötleja (hoiuleandja) nimel. Kui CLARIN-i liige ei toimi üksnes tehnilise vahendajana, vaid seab mingeid täiendavaid tingimusi, mis mõjutavad andmetöötlust, siis võib ta olla ka kaasvastutav töötleja.

Teises stsenaariumis jagab CLARIN-i liige keeleandmeid ise ja on seega vastutav töötleja. Keskseks küsimuseks on siinkohal, kas andmete jagamine muudab andmete jagaja ja saaja kaasvastutavateks töötlejateks. Isikuandmete kaitse üldmääruse kohaselt määravad kaasvastutavad töötlejad ühiselt kindlaks isikuandmete töötlemise eesmärgid ja vahendid ning peavad määrama kindlaks oma kohustused (IKÜM art 26). Vastutava töötleja tuvastamisel on töötlemise eesmärgi kindlaksmääramine olulisem kui vahendite kindlaksmääramine. Andmekaitseasutuste töörühm toetab seda lähenemist: “töötlemise eesmärgi kindlaks määramine toob igal juhul kaasa vastutava töötleja staatuse. Vahendite kindlaksmääramine viitab kontrollile ainult siis, kui kindlaksmääramine seondub töötlemise vahendite kesksete elementidega (ingl *essential elements of the means*)” (WP29 2010: 14). CLARIN-i kontekstis võib asuda seisukohale, et kuna “töötlemise vahendite kesksed elemendid” on sarnased ning kõigile teada (arvutianalüüs), siis loeb eelkõige töötlemise eesmärk.

Oluline on siinkohal Euroopa Kohtu järgmine seisukoht: “kuna [---] eesmärk on tagada mõiste ‘vastutav töötleja’ laia määratluse kaudu andmesubjektide tõhus ja täielik kaitse, ei tähenda kaasvastutuse olemasolu tingimata, et erinevad isikud vastutavad sama isikuandmete töötlemise eest võrdselt. Need isikud võivad olla isikuandmete töötlemisse kaasatud hoopis eri etappides ja erineval määral, mistõttu tuleb neist igaljuhul vastutuse taset hinnata juhtumi kõiki tähtsust omavaid asjaolusid arvesse võttes” (C-40/17 p 70). See tähendab, et isikuandmete töötlemine erinevates staadiumides võib viia kaasvastutava töötleja staatuseni. Euroopa Kohus on samuti leidnud: “usukogukonda võib pidada selle kuulutustööd tegevate liikmetega kaasvastutavaks isikuandmete töötlemise eest, millega viimased tegelevad ükselt uksele tehtava kuulutustöö käigus, mida kogukond korraldab, koordineerib ja julgustab, ilma et selleks oleks vaja, et kogukonnal oleks andmetele juurdepääs või et oleks tuvastatud, et ta on oma liikmetele andnud kirjalikke juhiseid või korraldusi

andmete töötlemise kohta” (C-25/17 p 75). Sisuliselt ütleb Euroopa Kohus, et kaasvastutavaks töötlejaks võib olla ka siis, kui puudub juurdepääs isikuandmetele.

CLARIN-i perspektiivist peaks isikuandmeid sisaldavate keeleandmete jagamise lepinguline raamistik määratlema CLARIN-i keskuse isikuandmete volitatud töötlejana, kes teenib CLARIN-i konsortsiumi koos tema liikmetega või välist isikut, kes on vastutav töötleja. Sellest lähtudes on Soome (teised CLARIN-i liikmed ei ole selle teemaga palju edasi liikunud) pakkunud lahenduseks CLARIN-i keeleressursside levitamise raamlepingu (Agreement on the distribution of language resources in the CLARIN service) koos lisadega.

CLARIN-i raamleping loob standardsete deponeerimisreeglite raamistiku keeleandmetele, mida saab jagada CLARIN-i keskuse kaudu. Raamlepingul on järgmised lisad:

- 1) keeleressursside levitamise üldtingimused;
- 2) keeleressursside identifitseerimine ja kirjeldus;
- 3) deponeerimise litsentsitingimused koos lõppkasutaja litsentsiga;
- 4) kolmandate isikute intellektuaalse omandi kirjeldus;
- 5) keeleressursside kirjeldus, mis sisaldab isikuandmeid ning lõppkasutajale rakenduvad andmekaitse tingimused;
- 6) andmetöötlusleping (siis, kui CLARIN keskus on volitatud töötleja).

Lisad 4 ja 5 võivad jääda täitmata, kui keeleandmestikus ei ole kolmandate isikute intellektuaalset omandit ja isikuandmeid.

CLARIN-i teadusvõrgustikus on kolm põhilist litsentsikategooriat, mis jagavad keeleandmestiku kolme rühma: 1) avalikult kättesaadav (PUB); 2) teaduskasutuseks (ACA); 3) piiratud kasutusega (RES) (vt Oksanen jt 2010, Kelli jt 2018). CLARIN RES kategooria on sobilik isikuandmeid sisaldava keeleandmestiku jagamiseks.

Õiguskirjanduses on tehtud ettepanekuid, kuidas eetiliselt rakendada isikuandmete kaitse üldmäärust teadustöö kontekstis. Nimelt peaks algne vastutav töötleja olema informeeritud kõikidest isikuandmete tulevikukasutustest selleks, et ta saaks vajadusel andmesubjekti informeerida (Pormeister 2020). CLARIN RES litsents keelab lõppkasutajal andmestiku jagamise kolmandate isikutega, sest uus kasutaja võib keeleandmestiku saada otse CLARIN-ilt. Kuna CLARIN-i keskus on pelgalt isikuandmete volitatud töötleja, kes jagab isikuandmeid sisaldavat keeleandmestikku, siis keeleandmestiku vastutav töötleja on alati informeeritud taotlustest andmestikku kasutada.

Kui keeleandmestiku kasutamiseks esitatakse taotlus, mis ei ole piisavalt kooskõlas isikuandmete algse kasutuseesmärgiga, siis tuleb andmesubjekte informeerida. CLARIN-i perspektiivist on praktiliseks küsimuseks, kas CLARIN-i keskus volitatud töötlejana peab informeerima andmesubjekte või teeb seda vastutav töötleja (andmete omanik). Samuti tekib küsimus, kuidas seda praktikas teha (kas personaalselt või avaliku teadaandena). Vastust võib mõjutada ka see, kas isikuandmeid koguti vahetult andmesubjektilt või mitte. Üldmäärus sisaldab selles osas eraldi regulatsiooni, olenevalt sellest, kas andmeid koguti vahetult või mitte (IKÜM art-d 13 ja 14).

7. Kokkuvõte

Riikide lähenemine vastutava töötaja määratlemisel on mõnevõrra erinev. Keskne küsimus on teadlase vastutuses. Üldjuhul on vastutavaks töötajaks teadusasutus. Teadusasutuse vastutava töötaja roll on tingitud sellest, et teadlaste puhul on teadusasutus teadustöö läbiviimise kohaks ja tegevuse koordineerijaks. Kui teadlane ei täida teadusasutuses kehtivaid andmekaitsereegleid, rikub ta oma töökohustusi. Teadusasutusel on õigus sellisel juhul teha töötajale hoiatus või raskema väärkäitumise korral tööleping üles öelda, samuti nõuda töötajalt rikkumise tõttu tekitatud kahju hüvitamist. Eelnev kohaldub ka keeleteaduse valdkonnale.

Sõltuvalt keeleandmete jagamise eesmärkidest ja iseloomust, võivad osapoolte (keeleandmete jagaja ja saaja) suhted olla erinevad. Kui keeleandmeid jagatakse teadustöö eesmärgil, siis võib eeldada, et mõlemad osapooled on vastutavad töötajad. Kui jagajal säilib kontroll jagatud andmete üle, siis on tegemist kaasvastutavate töötajatega. Kui kontrolli ei säili, siis on mõlemad osapooled iseseisvad vastutavad töötajad.

Kui keeleandmeid jagatakse eesmärgiga teha nendega spetsiifilisi toiminguid, mille osas toimingute tegija saab konkreetseid juhiseid (nt hoiustada, struktureerida, puhastada), siis on andmete jagaja vastutav töötaja ning saaja volitatud töötaja. Vastutaval ja volitatud töötajal on kohustus sõlmida omavahel isikuandmete töötlemise leping. Kuigi volitatud töötaja kaasamine andmetöötlusesse saab toimuda vastutava töötaja juhtimisel, siis kohustus sõlmida isikuandmete töötlemise leping on mõlema poole kohustus, mille rikkumisel kaasnevad mõlemale poolele negatiivsed tagajärjed.

Isikuandmete töötlemise nõuete rikkumise korral on andmesubjektil mitmeid võimalusi oma õigusi kaitsta. Nii vastutav kui volitatud töötaja peavad arvestama, et andmesubjekt võib esitada ka kahju hüvitamise nõude. Hüvitamisele kuuluvad nii varaline kui ka mittevaraline kahju. Üldmäärus näeb Eesti õigusnormidega võrreldes ette kahju tekitaja rangema vastutuse ja tõendamiskoormise ning seega andmesubjekti jaoks oluliselt soodsama olukorra.

CLARIN-is kauaaegselt eksisteeriv keeleandmete jaotus kategooriatesse PUB (avalikult kättesaadav), ACA (teaduskasutuseks) ja RES (piiratud juurdepääsuga) on sobiv ka isikuandmete kaitse regulatsiooni nõuete täitmiseks nimetatud teadusvõrgustikus. Kui CLARIN-i liige ise jagab isikuandmeid sisaldavaid keeleandmeid, siis on ta vastutavaks töötajaks. Kui ta võimaldab enda juures hoiustada, siis on CLARIN-i liige volitatud töötaja ning hoiuleandja on vastutav töötaja. Seejuures tuleb hoiuleandjaga sõlmida andmetöötlusleping.

Viidatud kirjandus

Aalto Ülikool = Aalto University. How to handle personal data in research? <https://www.aalto.fi/en/services/how-to-handle-personal-data-in-research> (29.10.2020).

Andmekaitse direktiiv = Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24. oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. EÜT L 281, 23.11.1995, 31–50 (kehtetu). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A31995L0046&qid=1603717827375> (26.10.2020).

- AUEB = Regulation of Principles and Operation of the Research Ethics Committee of the Athens University of Economics and Business. <http://rc.aueb.gr/el/static/home> (27.1.2021).
- AUTH = Regulation of Principles and Operation of the Research Ethics Committee of the Aristotle University of Thessaloniki. <https://www.rc.auth.gr/Documents/Uploaded/b4498638-1d32-45c9-b380-ec88ec6d143d.PDF> (27.1.2021).
- Bari Ülikool = Regolamento in materia di protezione dei dati personali in attuazione del Regolamento UE 2016/679 del Decreto Legislativo 30 giugno 2003, n. 196 Codice in materia di Protezione dei Dati personali. https://manageweb.ict.uniba.it/ateneo/bollettino-ufficiale/Regolamento_protezione_dati_dr1587_13032019.pdf (27.1.2021).
- C-40/17. [Kohtuasi.] Fashion ID GmbH & Co. KG *vs.* Verbraucherzentrale NRW eV, interveners: Facebook Ireland Ltd, Landesbeauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen (29.7.2019).
- C-25/17. [Kohtuasi.] Tietosuojavaltuutettu, intervening parties: Jehovan todistajat (10. juuli 2018).
- C-22/98. [Kohtuasi.] Criminal proceedings against Jean Claude Becu, Annie Verweire, Smeg NV and Adia Interim NV (16.9.1999).
- C-66/85. [Kohtuasi.] Deborah Lawrie-Blum *vs.* Land Baden-Württemberg (3.7.1986).
- C-256/01. [Kohtuasi.] Debra Allonby *vs.* Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional and Secretary of State for Education and Employment (13.1.2004).
- CLARIN = CLARIN – European Research Infrastructure for Language Resources and Technology. <https://www.clarin.eu/> (21.2.2021).
- CNRS juhtnõõr 2019 = CNRS Les sciences humaines et sociales et la protection des données à caractère personnel dans le contexte de la science ouverte. GUIDE POUR LA RECHERCHE. Available at https://inshs.cnrs.fr/sites/institut_inshs/files/pdf/guide-rgpd_2.pdf (26.8.2020).
- CoDAU suunised = Convegno dei Direttori generali delle Amministrazioni Universitarie (CoDAU). Linee guida in materia di privacy e protezione dei dati personali in ambito universitario. Versione 1.1 – novembre 2017. http://www.codau.it/sites/default/files/verbali/all_3_lineeguida_privacy_gdpr_ravera.pdf (27.1.2021).
- Cordeiro, António Menezes 2019. Civil liability for processing of personal data in the GDPR. – European Data Protection Law Review (EDPL), 5 (4), 492–499. <https://doi.org/10.21552/edpl/2019/4/7>
- CRUI regolatsioonid = Regolamento in materia di protezione dei dati personali in attuazione del Regolamento UE 2016/679 del Parlamento Europeo e del Consiglio e del decreto legislativo 30 giugno 2016, n. 196 Codice in materia di protezione dei dati personali. https://www.fondazionecriui.it/wp-content/uploads/2019/02/bozza_schema_regolamento_privacy.pdf (18.2.2021).
- EDPB 2020 = European Data Protection Board (Andmekaitseinspektsioon). Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR Version 1.0. Adopted on 02 September 2020. https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf (11.11.2020).
- Eesti Vabariigi põhiseadus. RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2.
- EPRS 2019 = European Parliamentary Research Service. How the General Data Protection Regulation changes the rules for scientific research. July 2019. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/634447/EPRS_STU\(2019\)634447_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/634447/EPRS_STU(2019)634447_EN.pdf) (27.8.2020).
- Erikson, Merle; Rosin, Annika 2018. Tuleviku töötajate õiguslik staatus. Töötaja või iseseisev teenusepakkuja? Arenguseire Keskus. <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2018/08/T%C3%B6%C3%B6tegija-%C3%B5iguslik-staatus.pdf> (25.10.2020).

- Euroopa Komisjon 2020. What is a data controller or a data processor? https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rules-business-and-organisations/obligations/controller-processor/what-data-controller-or-data-processor_en (25.10.2020).
- Euroopa Liidu põhiõiguste harta. ELT C 326, 26.10.2012, lk 391–407.
- FORTH = Research Ethics committee of the Foundation for Research and Technology-Hellas. https://www.forth.gr/index_main.php?c=46&l=g&s=&p=1 (27.1.2021).
- Helsinki Ülikool = University of Helsinki. Research Data Management. <https://www.helsinki.fi/en/research/services-for-researchers-and-research-policy/research-data-management> (29.10.2020).
- IKÜM = Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta. OJ L 119, 4.5.2016, p. 1–88.
- ILO = Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) soovitus nr 198 “Töösuhete kohta” (2006). https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312535:NO (25.10.2020).
- Isikuandmete kaitse seadus. RT I, 04.01.2019, 11.
- Itaalia Vabariigi isikuandmete kaitse koodeks = Personal Data Protection Code containing provisions to adapt the national legislation to Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC. <https://www.garanteprivacy.it/documents/10160/0/Data+Protection+Code.pdf/7f4dc718-98e4-1af5-fb44-16a313f4e70f?version=1.3> (18.2.2021).
- Itaalia Vabariigi põhiseadus = Costituzione della Repubblica Italiana. https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/Costituzione_della_Repubblica_italiana.pdf (18.2.2021).
- Jyväskylä Ülikool = University of Jyväskylä. Instructions for Researchers. <https://www.jyu.fi/en/university/data-privacy/tietosuojaohjeet/researchers> (29.10.2020).
- Kelli, Aleksei; Mets, Tõnis; Jonsson, Lars 2014. Management of intellectual property rights at Academia: the Estonian and Swedish perspectives. – *International Journal of Technology Management & Sustainable Development*, 13 (3), 219–236. https://doi.org/10.1386/tmsd.13.3.219_1
- Kelli, Aleksei; Mets, Tõnis; Jonsson, Lars; Lindén, Krister; Vider, Kadri; Birštonas, Ramūnas; Värvi, Age 2018. Challenges of transformation of research data into open data: The perspective of social sciences and humanities. – *International Journal of Technology Management and Sustainable Development*, 17 (3), 227–251. https://doi.org/10.1386/tmsd.17.3.227_1
- Kelli, Aleksei; Lindén, Krister; Vider, Kadri; Kamocki, Pawel; Birštonas, Ramūnas; Calamai, Silvia; Labropoulou, Penny; Gavrilidou, Maria; Pavel Straňák 2019. Processing personal data without the consent of the data subject for the development and use of language resources. – Inguna Skadina, Maria Eskevich (Eds.), *Selected papers from the CLARIN Annual Conference 2018*. Linköping Electronic Conference Proceedings 159:8, 72–82. <http://www.ep.liu.se/ecp/159/008/ecp18159008.pdf> (25.10.2020).
- Kelli, Aleksei; Lindén, Krister; Vider, Kadri; Kamocki, Pawel; Tavast, Arvi; Birštonas, Ramūnas; Tavits, Gaabriel; Keskküla, Mari; Labropoulou, Penny 2020. CLARIN contractual framework for sharing language data: the perspective of personal data protection. – Costanza Navarretta, Maria Eskevich (Eds.), *Proceedings of CLARIN Annual Conference, Virtual Edition 2020*. https://office.clarin.eu/v/CE-2020-1738-CLARIN2020_ConferenceProceedings.pdf (25.10.2020).
- Klavan, Jane; Tavast, Arvi; Kelli, Aleksei 2018. The legal aspects of using data from linguistic experiments for creating language resources. – Kadri Muischnek, Kaili Müürisep (Eds.), *Human Language Technologies – The Baltic Perspective*. Proceedings of the

- Eighth International Conference. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 307. IOS Press, 71–78. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-912-6-71>
- Komisjoni otsus 2010 = Komisjoni otsus, 5. veebruar 2010, kolmandates riikides asuvatele volitatud töötajatele isikuandmete edastamise lepingu tüüptingimuste kohta nõukogu ja Euroopa Parlamendi direktiivi 95/46/EÜ alusel (teatavaks tehtud numbri K(2010) 593 all) (EMPs kohaldatav tekst). (2010/87/EL). *ELT L 39*, 12.2.2010, 5–18. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32010D0087&qid=1603717592041> (26.10.2020).
- Kõrgharidusseadus. *RT I*, 19.03.2019, 12 ... *RT I*, 16.06.2020, 1.
- Käsiraamat 2018 = European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe (2018). *Handbook on European data protection law 2018 edition*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_en.pdf (25.10.2020).
- Kölni Ülikool 2020 = Universität zu Köln, Stabsstelle 02.3 - Datenschutz und IT-Sicherheit, Forschungsdatenschutz. https://verwaltung.uni-koeln.de/stabsstelle02.3/content/forschungsdatenschutz/index_ger.html (23.10.2020).
- Lindén, Krister; Kelli, Aleksei; Nousias, Alexandros 2020. A CLARIN contractual framework for sharing personal data for scientific research. – Kiril Simov, Maria Eskevich (Eds.), *Selected Papers from the CLARIN Annual Conference 2019*. Linköping Electronic Conference Proceedings 172:10, 75–84. <https://doi.org/10.3384/ecp2020172010>
- Modena ja Reggio Emilia Ülikool = Modena e Reggio Emilia University Regolamento in materia di protezione dei dati personali in attuazione del Regolamento UE 2016/679 del Parlamento Europeo e del Consiglio e del Decreto Legislativo 30 giugno 2003, n. 196 Codice in materia di Protezione dei Dati personali. <https://www.unimore.it/hreg/RegolamentoPrivacy.pdf> (27.1.2021).
- NCSR = Regulation of Principles and Operation of the Research Ethics Committee of the National Centre of Social Research. https://www.ekke.gr/uploads/announcements/privacy_policy/fek_ekke_privacy_policy.pdf (27.1.2021).
- Oksanen, Ville; Lindén, Krister; Westerlund, Hanna 2010. Laundry symbols and license management: Practical considerations for the distribution of LRs based on experiences from CLARIN. – *Proceedings of LREC 2010. Workshop on Language Resources: From Storyboard to Sustainability and LR Lifecycle Management*. <http://hdl.handle.net/10138/29359>
- Paal, Boris 2020. Schadensersatzansprüche bei Datenschutzverstößen Voraussetzungen und Probleme des Art. 82 DS-GVO. – *MultiMedia und Recht*, 1, 14–18.
- Pormeister, Kärt 2020. *Transparency in Relation to the Data Subject in Genetic Research: An Analysis on the Example of Estonia*. *Dissertationes iuridicae Universitatis Tartuensis* 76. Tartu: University of Tartu Press. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/66697>
- Prantsuse ülikooli juhtnõõrid 2019 = Université Paris Lumières, Université Paris Nanterre, Université Paris 8, Règlement général pour la protection des données. Fiches pratiques à destination des chercheurs. http://triangle.ens-lyon.fr/IMG/pdf/guide_rgpd_2019_web.pdf (22.10.2020).
- Riigikohus 2010 = Riigikohtu tsiviilkolleegium, 9. detsember 2010, otsus nr 3-2-1-127-10.
- Risak, Martin; Dullinger, Thomas 2018. The Concept of ‘Worker’ in EU Law: Status Quo and Potential for Change. *European Trade Union Institute (ETUI) Research Paper Series*, Report 140. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3190912>
- RTDI = Research, Technological Development and Innovation Act and other provisions. Act 4310/2014. <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/100926/nomos-4310-2014> (27.1.2021).
- Schwartzmann, Rolf 2019. Wer schützt die Forschungsdaten? *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 23 September. <https://www.faz.net/-hfh-9ri6m> (23.2.2021).

- Sein, Karin; Mikiver, Monika; Tupay, Paloma Krõõt 2018. Pilguheit andmesubjekti õigus-
kaitsevahenditele uues isikuandmete kaitse üldmääruses [‘Insight into the legal
remedies of the data subject in the new General Data Protection Regulation’]. –
Juridica, 2, 94–115.
- Soome ülikoolide seadus = Universities Act of Finland. 558/2009. [https://www.finlex.fi/en/
laki/kaannokset/2009/en20090558_20160644.pdf](https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090558_20160644.pdf) (29.10.2020).
- SOQI = Structure, operation, quality assurance of studies and internationalization of higher
education institutes. Act 4009/ 2011. [https://www.kodiko.gr/nomothesia/docu-
ment/120922](https://www.kodiko.gr/nomothesia/docu-
ment/120922) (27.1.2021)
- Strugala, Radoslaw 2020. Art. 82 GDPR: Strict liability or liability based on fault? – European
Journal of Privacy Law & Technologies. Special issue, 71–79.
- Tartu Ülikooli andmekaitsetingimused. <https://www.ut.ee/et/andmekaitsetingimused>
(30.10.2020).
- Tartu Ülikool 2020 = Isikuandmete töötlemine teadusuuringutes. (TÜ siseveebis.)
- Tartu Ülikooli seadus. RT I 1995, 23, 333 ... RT I, 19.12.2019, 3.
- Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus. RT I 1997, 30, 471 ... RT I, 19.03.2019, 12.
- Torino Ülikool = Turin University Regolamento in materia di protezione dei dati personali
in attua-zione del Regolamento UE 27 aprile 2016, n. 679 del Parlamento Europeo e
del Consiglio e del Decreto Legislativo 30 giugno 2003, n. 196 Codice in materia di
Protezione dei Dati personali. [https://www.unito.it/sites/default/files/reg_protezi-
one_dati_personali_870_2019.pdf](https://www.unito.it/sites/default/files/reg_protezi-
one_dati_personali_870_2019.pdf) (27.1.2021).
- UoC = Regulation of Principles and Operation of the Research Ethics Committee of the
University of Crete. [https://www.ehde.uoc.gr/index.php/el/157-category-leitourgia-
epitrophs/384-kwdikas-deontologias-gr-2](https://www.ehde.uoc.gr/index.php/el/157-category-leitourgia-
epitrophs/384-kwdikas-deontologias-gr-2) (27.1.2021).
- UoM = Code of the Research Ethics Committee of the University of Macedonia. [https://
www.uom.gr/ethics/kodikas-hthikhs-kai-deontologias-ths-episthmonikhs-ereynas](https://
www.uom.gr/ethics/kodikas-hthikhs-kai-deontologias-ths-episthmonikhs-ereynas)
(27.1.2021).
- UoP = Code of the Research Ethics Committee of the University of Peloponnese. [https://
elke.uop.gr/?page_id=2194](https://
elke.uop.gr/?page_id=2194) (27.1.2021).
- UoPa = Code of the Ethics Committee for Scientific Research of the University of Patras.
[https://ehde.upatras.gr/wp-content/uploads/2020/11/kodikas_hthikis_kai_deon-
tologias_pp-1.pdf](https://ehde.upatras.gr/wp-content/uploads/2020/11/kodikas_hthikis_kai_deon-
tologias_pp-1.pdf) (27.1.2021).
- UoT = Regulation of Principles and Operation of the Research Ethics Committee of the
University of Thrace. <https://ethics.duth.gr/> (22.2.2021)
- UWA = Regulation of Principles and Operation of the Research Ethics Committee of the
University of West Attica. [https://research-ethics-committee.uniwa.gr/kodikas-deon-
tologias/](https://research-ethics-committee.uniwa.gr/kodikas-deon-
tologias/) (22.2.2021).
- UWA seadus = Foundation of the University of West Attica and other provisions. Act
4521/2018. [https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/345491/nomos-4521-
2018](https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/345491/nomos-4521-
2018) (27.1.2021).
- Van Alsenoy, Brendan 2016. Liability under EU Data Protection Law. From Directive 95/46 to
the General Data Protection Regulation. – Journal of Journal of Intellectual Property,
Information Technology and Electronic Commerce Law, 7 (3), 270–288.
- Vilniuse Ülikool 2018 = Order No. R-316 of the Rector of the University of Vilnius of 25 May
2018 concerning the approval of the description of the procedure of personal data
processing at the University of Vilnius. [https://www.vu.lt/en/privacy-policy#general-
provisions](https://www.vu.lt/en/privacy-policy#general-
provisions) (30.10.2020).
- VÕS = Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487.... RT I, 08.01.2020, 10.
- WP29 2006 = Article 29 Data Protection Working Party. Opinion 10/2006 on the processing
of personal data by the Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
(SWIFT). Adopted on 22 November 2006. [https://www.dataprotection.ro/servlet/
ViewDocument?id=234](https://www.dataprotection.ro/servlet/
ViewDocument?id=234) (27.10.2020).

- WP29 2010 = Article 29 Working Party. Opinion 1/2010 on the concepts of “controller” and “processor”. Adopted on 16 February 2010. https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2010/wp169_en.pdf (24.2.2021).
- WP29 2014 = Working Document Setting Forth a Co-Operation Procedure for Issuing Common Opinions on “Contractual clauses” Considered as compliant with the EC Model Clauses. Adopted on 26 November 2014. https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp226_en.pdf (26.10.2020).
- Wybitul, Tim; Haß, Detlef; Albrecht, Jan Philipp 2018. Abwehr von Schadensersatzansprüchen nach der Datenschutz-Grundverordnung. – *Neue Juristische Wochenschrift*, 3, 113–118.

LEGAL FRAMEWORK FOR THE SHARING OF LINGUISTIC DATA CONTAINING PERSONAL DATA: OBLIGATIONS AND RESPONSIBILITIES OF THE RESEARCHER AND THE RESEARCH ORGANIZATION

**Aleksei Kelli¹, Kadri Vider^{1,2}, Arvi Tavast³,
Krister Lindén⁴, Paweł Kamocki⁵, Ramūnas Birštonas⁶,
Penny Labropoulou⁷, Silvia Calamai⁸, Gaabriel Tavits¹,
Mari Keskküla¹, Irene Kull¹, Merle Erikson¹,
Carri Ginter¹, Age Värvi¹, Andres Vutt¹**

University of Tartu¹, Center of Estonian Language Resources²,
Institute of the Estonian Language³, University of Helsinki⁴,
Leibniz Institute for the German Language⁵, Vilnius University⁶,
Institute for Language and Speech Processing (Athens)⁷, University of Siena⁸

The study focuses on the sharing of linguistic data containing personal data, which is the processing of personal data. Therefore, the requirements of the General Data Protection Regulation (GDPR) must be complied with. Compliance with these requirements is the responsibility of the controller, who may use the assistance of processors to process the data.

In international practice, it is not clear how the responsibility for the processing of personal data is divided between a specific researcher and a research institution. For example, the French and German models differ from the Estonian, Lithuanian and Finnish models. The Greek model offers a unique approach.

In general, the employer (organization or legal entity) is responsible for the processing of personal data. At the same time, research has its own specificity, which is characterized by academic freedom and as well as mobility of researchers. The situation is further complicated by the sharing of language data through research networks such as CLARIN.

In the present study, the authors analyze the division of duties and responsibilities between the researcher and the research institution (including research networks). The authors also analyze how data sharing should take place from a personal data protection perspective. It is important to clarify whether the data provider and the data recipient are both controllers, joint controllers or the recipient is the processor and how the responsibility for data sharing is shared.

The authors of the analysis have an interdisciplinary and international background, covering different areas of law (data protection, labor law, contract law) and jurisdictions (Estonia, Italy, Greece, Lithuania, France, Germany, Finland) and language technology.

Keywords: personal data, language data, sharing of language data, controller, processor, data processing agreement, research organisation, researcher, liability, remedies

Aleksei Kelli on intellektuaalse omandi õiguse professor Tartu Ülikoolis ning on CLARIN ERIC õigus- ja eetikakomitee liige. Teadustöös on tema peamised huvid intellektuaalne omand, andmekaitse, teadmussiire ja keeletehnoloogia õiguslikud küsimused.
Kaarli pst 3, 10119 Tallinn, Estonia
aleksei.kelli@ut.ee

Kadri Vider on Eesti Keeleressursside Keskuse (EKRK) tegevjuht, CLARIN-i riiklik koordinaator Eestis ja Tartu Ülikooli arvutiteaduse instituudi keeletehnoloogia teadur. EKRK ülesandeid on mh riiklike keeletehnoloogia teadus- ja arendusprogrammide tulemusena loodud ressursside ja tarkvara haldamine, kättesaadavaks tegemine ning litsentsimine või sellealane konsulteerimine.
Narva mnt 18, Tartu, Estonia
kadri.vider@ut.ee

Arvi Tavast on Eesti Keele Instituudi (EKI) direktor ning EKI uue sõnastikusüsteemi Ekilex arendaja, Tegelenud sõnastike ja keelemudelite koostamisega tundlike keeleandmestike põhjal nii era- kui ka akadeemilises sektoris (qlaara, EKI, TÜ).
Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn, Estonia
arvi@tavast.ee

Krister Lindén on Helsinki Ülikooli keeletehnoloogia uurimisrühma juht, Kielipankki teadusdirektor ning FIN-CLARIN-i juht, CLARIN-i riiklik koordinaator Soomes ja CLARIN ERIC õigus- ja eetikakomitee liige. 2008–2011 juhatas ta õiguslike küsimustega tegelemist CLARIN-it ettevalmistavas ESFRI projektis.
Unioninkatu 40, office 310, FIN-00014, Finland
krister.linden@helsinki.fi

Paweł Kamocki on õigusekspert Leibnizi saksa keele instituudis (Mannheim). Tal on doktorikraad (Paris, Münster) andmepõhise teadustöö õigusküsimustes ja magistrakraad lingvistikas (Varssavi). Ta on CLARIN ERIC õigus- ja eetikakomitee liige alates 2012 ning selle juht alates 2020
R5 6-13, 68161 Mannheim, Germany
pawel.kamocki@gmail.com

Ramūnas Birštonas on professor Vilniuse Ülikoolis. Ta on samuti autori- ja kaasnevate õiguste komisjoni esimees Leedu Kultuuriministeriumis. Ta on osalenud mitmetes teadusprojektides intellektuaalse omandi põhiüksperdina ning publitseerinud intellektuaalse omandi ja isikuandmete teemadel.
Sauletekio av. 9-I block, 10222 Vilnius, Lithuania
ramunas.birstonas@tf.vu.lt

Penny Labropoulou on juhtiv teadur Keele ja Kõne Töötlemise Instituudis//R.C. "Athena" ja CLARIN õigus- ja eetika komitee liige. Tema uurimisvaldkonnaks on keeleressursside metaandmete modelleerimine, keeletehnoloogiate jagamise ja kasutamise infrastruktuur, arvuti leksikograafia ning leksikoloogia ja arvuti terminoloogia. Koostöös õigusekspertidega on ta ulatuslikult töötanud litsentseerimise teemadega ning keeleressursside õiguslike metaandmetega suuremate infrastruktuuride kontekstis.
ILSP/Athena RC, Epidavrou & Artemidos 6, Athens, Greece
penny@athenarc.gr

Silvia Calamai on Siena Ülikooli keeleteaduse ja sotsiolingvistika kaasprofessor ning CLARIN ERIC õigus- ja eetikakomitee ja CLARIN-IT liige. Praegu koordineerib ta kahte suuliste arhiivide projekti ("Archivio Vivo", Regione Toscana 2019–2021; LISTEN, Ecomuseo del Casentino, 2020–22); ja Arezzo psühhiaatriaiaigla ajalooarhiivi teaduskomiteed (2017–).
Ta on Itaalia Kõneteaduste Assotsiatsiooni ja Sonorités Bulletin de l'AFAS Association française des détenteurs de documents audiovisuels et sonores juhatuses. Tema peamised uurimisvaldkonnad on sotsiofoneetika, suulised arhiivid ja dialektoloogia.
viale Cittadini 33, 52100 Arezzo, Italy
silvia.calamai@unisi.it

Gaabriel Tavits on Tartu Ülikooli õigusteaduskonna direktor ja sotsiaalõiguse professor. Ta tegeleb töösuhete ja sotsiaalse kaitseõiguslike probleemidega digitaalse majanduse ja digitaalse ettevõtluse tingimustes. Samuti on tema teadustöö huviks isikuandmete kaitse ning tehisintellekti kasutamine töösuhetes ja sellega seotud õiguslikud probleemid.
Näituse 20, 50409 Tartu, Estonia
gaabriel.tavits@ut.ee

Mari Keskküla on rahvusvahelise konsultatsiooniettevõtte Columbus andmekaitseeksperdi ja tootearendusejuht. Tema peamised tegevusvaldkonnad on isikuandmete kaitse, IT lepingud, digitaalse majanduse ning reaalamajandusega seotud projektid. Mari peamised huvid teadustöös puudutavad andmetöötajate omavaheliste suhete õiguslikku reguleerimist. Mari on Tartu Ülikooli õigusteaduse magistrant.
Kaarli pst 3, 10119 Tallinn, Estonia
mari.keskkula@gmail.com

Irene Kull on Tartu Ülikooli tsiviilõiguse professor. Ta tegeleb Eesti ja EL lepinguõigusega. Teadustöö peamised huvid on EL lepinguõiguse ühtlustamine, tsiviilõiguse üldprintsiipide kohaldamine ning lepinguliste kohustuste tasakaalu õiguslikud probleemid.
Näituse 13 a, 50409 Tartu, Estonia
irene.kull@ut.ee

Merle Erikson on Tartu Ülikooli õigusteaduskonna tööõiguse professor. Tema peamised uurimisvaldkonnad on rahvusvaheline, EL-i ja Eesti tööõigus ning EL-i sotsiaalpoliitika. Viimastel aastatel on ta tegelenud ka töösuhetes isikuandmete kaitse teemaga.
Näituse 20, 50409 Tartu, Estonia
merle.erikson@ut.ee

Carri Ginter on Tartu Ülikooli Euroopa õiguse kaasprofessor ning vandeadvokaat ja partner advokaadibüroos Sorainen. Ta on Jean Monnet õppetooli hoidja õigusteaduskonnas. Teadustöös on tema peamised huvid Euroopa Liidu ja liikmesriikide õigustike omavahelised kokkupuutepunktid.
Kaarli pst 3, 10119 Tallinn, Estonia
carri.ginter@ut.ee

Age Värv on Tartu Ülikooli õigusteaduskonna asedirektor õppetöö alal ning võlaõiguse kaasprofessor. Ta tegeleb lepinguväliste võlasuhete ning võlaõiguse üldosa ning võrdleva õiguse küsimustega. Teadustöös keskendub ta deliktiõigusele ja alusetu rikastumise õigusele ning intellektuaalomandi õiguse ja võlaõiguse kokkupuutepunktile.
Kaarli pst 3, 10119 Tallinn, Estonia
age.varv@ut.ee

Andres Vutt on Tartu Ülikooli õigusteaduskonna äriõiguse kaasprofessor ning ajakirja Juridica International toimetuskolleegiumi ja Eesti Advokatuur kutseobivuskomisjoni liige. Teadustöös keskendub ühinguõiguse teemadele.
Näituse 13 a, 50409 Tartu, Estonia
andres.vutt@ut.ee